

ЗА ЖУПАНЧИЋЕВ РОБЕНДАН

[Добро ће можда бити да се овако почне. Песник Жупанчић стално другује са Шекспиром. То је знак да је увек тражио велику снагу у уметности. Снага у уметности, то су крајности, суптилношћу и дисциплином зауздане крајности. Шекспир је сама крајност. Ако, усред драме, унесе лирику, ^иида је то плод екстремне маште: лирика која иде или у онај дивни поетски апсурд од којег се граде бајке и дечја поезија, или, на супротном крају, епиграм с мамузама ~~и~~ сатира с бичем. Ако је драматика, проблем је поставио чист интелект, а живот око проблема је страст и емоција. ~~Живот~~ живот и судбина стежу песнице; у човеку, што би рекао Жупанчић, ми је у pesnik lajalo nose, а око једног и другог пригодне сузе жена, лудачке капе мушкeraца.

[Уосталом, и без овога увода се зна да је Жупанчић поет који језди, и зауздава крајности; зна се да је бујан и крилат у глави, у срцу, на раменима; зна се да његова драга реч ^иплах значи: и нечујан ход мрака, и зубе мрза, и помаму ветра. И завичај Жупанчићев је крајност. Словенија, слично црној гори, има много стења и мало људи; мучан мали свет, а скоро да нема међу њима сељака. Окружени чудима природе, савршеним облицима, као да живе у свету остварених идеја. Тела под таквим околностима осећају стално извесну глад, а дух се замеси, жеље постају поетске, говор елоквентан. Велике планине, мајунска села; мали језик, велики песник.

[Нагон свој да тражи, као битно, снагу у уметности, исписао је Жупанчић прости, али скоро епистемолошки:

Kamor gnala je sila življenja in nasa nemir

Живота, да није исто што и животне страсти, осећа се у том стиху јасно и одмах: израз је тачан поетски и филозофски. Животне страсти — реч страст,

карактеристично, мало долази у поезији Јупанчићевој — то је навала хаотично
 јакога у човеку, оно чему је Ниче дао одређење: Ватра, све што дотакнем: пепео,
 све што оставим. Стрaст је крајност без еволуције, без метаморфоза. Живи мак-
 симално, можда нешто и створи, али, на крају, много разруши. Сила живота, то су
 енергије, ориентоване енергије на продуковању даљих енергија, живота ради, не
 пепела ради. Стрaст је слепо мрaње, сила живота херојско мрaње. Сила живо-
 та је функција, рад, континуитет: нема довршетка, нема пепела! Реч "пепео" та-
 кође, и карактеристично, једва да долази у поезији Јупанчићевој; а песник је
 био савременик безм^ерних ратних пожара и пепелишта. Поезију пепела носи со-
 бом стрaст; а сила живота пепео не потписује. Стрaст је крв; сила живота је
 крв и над њом карактер... "Срца немир" — то је хероика и трагика карактера
 у лирици као и у драми.

[Еротика у Јупанчићевој поезији познаје све крајности,
 али ^{и сву} моћ и технику ^у зауздавања. ~~у свакој ситуацији~~ ^{та} Ерос Јупанчићев воли да ~~и~~
 ухвати планински плусак, и да подухе суми петљу на луку. ^у Таквом случају, љуб-
 авник држи међ длановима руке жене које дрхте као птичице а жена има тих
 и велики поглед. Свега то, а у читаоцу таласа велика врућина. Меланхолија
 и ватра највише лепоте у љубави: њих двоје су, како лепо каже наш првени
 текст при венчању, њих двоје су, упркос свему, "разстојашчије." Љубав на размак
 имамо у симболици: бор на једној страни стазе, смрека на другој. А господ
 Петрин ["] на крају ~~неке~~ песме каже, и има право: бор је песник. — у еротичи на
 другом сектору, где се љубав као решен допов краде кроз мрак — ["] ["] кроз неве-
 роватну елегансију љубавних израза и изјава, кроз хумор, истиче песник, не име-
 нујући га, крајносни бол: ограничење. Ограничене су човекове жеље, па је онда
 и све остало ограничено.

*Пепео око та је poljubilo
 mimogrede...*

Мало? Доста! Жар срдаца пламе као траг комете, а наставак му је у Бескрају.
 Шаптаве речи имају паучинаст одјек негде у бескрају. ~~Живот је~~ живот је

састављен од самих растањака. — а ако Јупанчић каже тривиалну еротичку реч, онда је песма оваква. Ћесећи облачићи, изјутра, лаки, ведри. — да нисте можда с драгама спавали? — Ни-дај-бог! Са оцем океаном су се целу ноћ веселили, грог пили, пујани се по морским таласима ваљали, барке и лађице испреметали, морнари су клели и псовали... Ето, на другом ~~у~~ крају, Јупанчићева машта. Једаред: проблеми врели, сублимини, горки. Затим, поетски апсурд који води у најпоетскије, у бајку и дечју поезију. Са таквом маштом, Јупанчић је и посе~~ја~~јао по својим збиркама за одрасле песме које се надвирују над руб бајке и дечје душе. Зимска. Сви небесни ткачи ткају... сви небесни млинови мељу и брашно пръсипају... све небесне дудаљке пиште, а углови и димњаци вриште, и сламке са стреха играју у ваздуху, и тако чини и нечији танак огртач:

~~но има два~~
~~не~~

но има два,
нек један ми да!
Ако не — све од почетка [песме]
не ваља.

дечја? За одрасле? Оскар Вајлд је писао о цичи зими и снегу у шуми. — Вране, резигниране, разговарају: — Стара година умрла, огрнули су је у бео покров. — Гугутке, смрзнуте али романтичне: — Нова година се удаје, обукли су јој белу невестинску хаљину. — Курјак, гладан: — Влада је крива за ту скандалозну хладноћу; и ако ми не верујете, појешћу вас. — И тај текст стоји у књизи за одрасле.. То су они моћни писци и песници који крајности носе, и могу: Дикенс, Андерсен, Крилов... Ту је и Јупанчић, песник тамно озбиљне, јаке симфониске поеме Дума и песник цицибана, и песме о пастиру чичи-Самоногу, којем ће нога да озрасте, чим трава порасте. Један наш мушкарчић се смејао: — Није истина! Други је трепавицама сузе гонио: Зашто није истина? — За децу? За одрасле? Снажна поезија спаја крајности.

[Снажна поезија ~~је~~ увек ^{је} револуционарна. А револуционарна уметност је увек ориентована. На револуционарно-патриотској својој

Лик неправилаи али медицејски; мах јужњачки; напор и упор бенедиктински.

Kuj me, življenje, kuj! ~~xxxxxxx~~ навела, па уздржаност! Брутално јака реч; ~~бритка~~ бритка фраза сева и пева, као челик; умиљат говор птица и пчела. Сила ~~жизно~~ живота, и религиозни стоицизам. Идентичан својој земљи и земљаку у крви и кџсти, светски елегантан у израђеном уметничком маниру. Уме ли боље по~~чи~~чети песму, уме ли је боље завршити!

Таква је формула песника; а каква је функција његове поезије? За Јупанчићев темперамент и вољу, она поставка о узроцима и последицама у свима појавама, хладна је, недовољно жива и снажна, нереволуционарна. Место: узрок и последица, песник каже: изазивање ~~и~~ и одговор на њ. Функција поезије дакле није никаква имитација, ничега имитација, ~~како~~ него је племенита провокација и мајсторска елоквенција. Мисао, аутономни продукт разума, има да се ~~о~~ ^овплоти у живо биће делања, ~~борба~~ борења

u misel se tajna je v ptico podnebno vtelesila,

а та птица је орао, а крила су вихри. А крила и вихри су песничке реч, ~~реч~~ реч од мозга и живаца, у стилу такорећи чулне депоте. Запамтања песникове теку као река; интелектуална искуства су велика — али израз, страشان или бајан, мора бити права реч, снажна реч. Сваки стих има мисаону страну; ~~сва~~ свака песма интелектуални концепт; и концепт се чува од метафизичке, али језички израз понекад оде и тамо, куша моћ своју и тамо. Треба прочитати Јупанчићеве преводе и препеве Шекспира. Функција поезије је ~~племенито~~ племенито и јуначко изазивање, па и Шекспиру, па и свему. *Drzno in smelo* чак и песма песни гледа у очи. А све пева: корак, ритам рамена железнице, ~~жиче~~ жиче које *vodijo glas zapada k ušesi istoka*. А песник припева уз идеје које му, од времена електричне снаге, изнад главе јуре... то је, ако се не варамо, ~~мисао~~ *speculum mentis*; то је, не варамо се, поезија у бујној функцији.

Екстремна је у Јупанчићу снага језика, ~~јаким~~ сила и депота елоквенције. Наравно, без елоквенције нема литературе — нема ни револуције! — али су степени моћи и депоте многи. Фраза

Жупанчићева — свеједно да ли је од једног стиха или од пет стихова — академски је правилно развијена у смислу синтаксичком, чак и граматичком. Задовољство је погледати слог Жупанчићевих строфа: ни елизија, ни контрахирања, ни много помоћних интерпункционих знакова, свега овде онде акценат, као птичица над стихом. Реченица лежи у калупу метрике чисто и савршено, и чита се и прима непосредно, увијуга у душу читаоца глатко као да је и тамо њем метрички калуп чека. Али та академски изграђена реченица, стилем својим, ^одмах саопштава ону емотивну позадину у којој је поетска мисао проклијала; ^{ни} а затим хроматично^{ни} буја и ~~око~~ обојава се, и завршава акордом у којем цела песма дружи. Фигура која се додаје као орнамент, њу Жупанчић једва и познаје. Сlikовитост код њега долази од мисаоне или емотивне трансформације појмова, ситуација, односа. Трансформације још једаред трансформира сила речи. Речи, Жупанчић ^{их}превија, продужује, ~~и~~ појачава, тачка — а академска строгост у смислу јасноће, лепота у смислу фонетске вредности мирно спавају, мирно чекају да се саме себи задише. У заносу и нервној запетости Жупанчић формално роди реч, или је дозове из незнане области. Његова реч „плахутање“ додирује читаоцу вид, слух, мозак, и кожу истовремено. Надамна Жупанчићевих рима, као готова арија, неће да нам напусти меморију, ^{само} ~~и~~ мало музикалан читалац одмах натписује ноте:

Ali je jata vetrov
šla preko dragih grobov
zaspjenih?
Ali iz daljini samot
prišla je pesem sizot
zaspjenih?

Фигуре којима се Жупанчић много служи, малобројне су: оно што стваралачку борбу и кризу држи до краја: вихор-бура и крило. То више и нису фигуре, него ознаке како у песнику егзистује поезија. Узме ли Жупанчић перо у руке само да се потпише, нешто од ветра ^и крила већ је на послу. Потпис Жупанчићев чита се кабалистички, чита се геометриски, најзад, чује се. Он каже: Ветар ~~се~~ се дигао! устај и ти! Зачудо, многи мајстори језика у песништву

не могу без фонетике вихра ~~и шума~~ ^{и ритма} ни разапетог маха крила ни гово-
рити, ни визијски видети. Шели, у Оди ^{Ветру} ^{Каме} западном ~~на~~ ветру: "О појамни
душе, буди ти мој дух! буди ти ја! Пол Валери, у поеми Морнарско гробље,
довршава песму: Ветар се диже! Треба покушати да живим!"

[Језик, језичко стваралаштво Јупанчићево то је рево-
луција његова моћног ~~и~~ унутрашњег живота. То је ~~малена~~ метаморфоза њего-
ве љубави према родној земљи, и човеку на њој, и језику у човеку, и слободи
у њима тројима. Елоквенција Јупанчићева ^{то је} "сила живота" у њему. Пише језиком
стеновитим, језиком прелатених танких граница, веја словеначких, које нас
Србе потсећају ~~на вејке~~ на вејке, на нешто танко, ^и нежно, провидно, што снагу-
ће и превија се као петелке лишћа на тополи. Писао је Јупанчић песме
и којима је ~~и~~ родна ~~реч~~ реч била логос, сила духа која дом шири у ~~дом~~
домовину, малу домовину у свет, и у пантеистичке димензије без међа. Сло-
венци раде у Америци под земљом, леже у гробовима у Хамбургу, ишли су у бој
под разним заставама за море своје, за мора света, ради споразума истока и
запада.

Kje, domovina, si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko morja? In ni ti meja?...

x x

Izток zapadu dobro jutro keiše
od zarje vžgan...

То је језик патриотске и светско-политичке ^и меланхолије. А ево језик ~~и~~ за
оне свакидашње миле меланхолијице које људи, на жалост, само очима и ушима
запажају — ако и толико:

Vsa tenka, vsa mizna
je zarja večerna,
da vidim zvezde skoci njo...

x x

Golobica zimsko noč
svetla krila je razprekla,
skoci okno perotnica
njena mi na ramo segla.

А све то танко и тихо и плахо — сва се та меланхолична хармонија претвара
у љубав, а љубав у, како кад, у одбрану или у напад. Реч Јупанчићева добија

зубе; по једна упорна и поносита реч је као лављи реп којим поносито гњена снага бије по земљи и бразде цепа. У сиромаш^{но}ној земљи, под окрутним околностима, на том језику, глад јаше човека.

[^С енглески песник А. Свинбери, један од мајстора језика, написао је: да речи, кад уђу у стих, озлеђују, причињају бол. То је тачно за сваку велику елокв^енцију: победна реч науке; поента у прози под коју је легло сто и две стотине страни^аца сржног текста; ~~кад~~ најзад стих све то може да продире у прси као метци, и као метци који се тек у грудима запале. ~~мотива је~~. Стих — да се вратимо Свинберну — ^{косу} ~~има~~ мелодију сликова која већ, чисто фонетички, има нешто од болних ламентација. Али стих има, затим, мелодију која се не чује, има потмуло откуцавање ритма, ^{то} ~~које~~ се прима душом, или срцем које се при сваком ритму нечега боји. Дакако, стоји ~~које~~ све то ако је уметност јака! Код Свинберна — у Аталанти у Налидону — стихови величанствени, врло сродни Ђегашевима, који је такође високом елоквенцијом ~~који~~ ^{који} опевао закон човекова страдања. Или ~~Јупанчић~~ ^{Јупанчић}еви стихови, у поеми Дума рецимо, од стиха: Ходио сам по земљи нашој и пио њене прелести, па у вис, у вис, и најзад, што би рекао ~~Свинбери~~ ^{Свинбери}, до снаге која ~~не~~ ^{нема} нема руке да удари, до стиха: Ходао сам по земљи нашој и пио њене болести. Да, јака уметност, крајносно јак израз појачава стварност! Глад јаше човека — која стварност, која озледа души и поносу човекову!

Kdor vrata imaš, obrni ključ,
zaprzi klavir, upihni luč —
Bog čuvaj liše vaše:
glad jase, jase, jase!

tu, glej, mi sedi in ma jase,
in jase, jase...

Хеј, како уме ~~Хеј, како уме~~ тај Јупанчић казати да „душа ноћу говори из сунца“ да је велика ~~која~~ ^{која} човекова чежња да га поштена рука потапше по рамену; како уме скресати укор и руг, као његов сељак коме је „добра псовка ^{к'о} ~~која~~ вино за уши. Каже Јупанчић на једном месту да је словенски ~~песник~~ ^{песник} и мисли на словенију. А где је језик који није српски,

напорима да се то могне учинити, зашто га пресеца смрт? Но, тај човек који ни
 ни месец над заботом своје куће не може да узнемири, и који се сваки дан
 боји смрти — створио је у себи оно су ~~ш~~чим се радо иде у смрт: понос, ју-
 наштво, племениту борбу и рад. Створио је поетско остварење себе; створио
 врсту бесмртног остварења себе. Није ли Аристотел, пошто је утврдио да ~~човек~~
 човек није бесмртан по природи, није ли написао: да се човек мора трудити
да буде што је више могуће бесмртан. Слост борбе, слост уметничке лепоте,
 то, ни по Библији, ни по иједној јереси није човеку дао ниједан бог, то је
 човек сам у себи створитељски створио... Ето религиозност у стоичком ставу!
 А моли ~~ва~~? Има ~~у~~ молитва. Ђегош је молио, покорно и стоички: Проведри ми
више Горе Црне. Ренан је написао молитву хришћанина пред Акрополом. Жупан-
 чић испевао молитву Јужних Словена над морем, тада још туђим Кварнером. —
 Море је лепше, море је старије, море је моћније од светог крста!... закон мора
је закон мира и закон боја.... твој закон је твоја воља!... Pozdravljam te, velika volja!
 Из таквог става према свемиру и Богу — луча ти! луча ми! — изрекао је Ђегош
 своју догму: ...нешто Твоје да у мене сјаје... А Жупанчић написао песму о
 ставу који смо горе истакли. Прво, песник стаје према свемиру као туђин пре-
 ма туђину, као ја и ти. Па онда, пошто је устварио свет, [какав термин] стао
је према њему као ја и ја, у огледалу видео себе. Дакле, за тренутак, свемир
 и човек заједно носе вечност и блаженство... Та религиозна стоа учинила је
 да овај песник са много-много жица, смрт пева само као сметњу у борби, као
 прекид борбе. И зато, Уосле свих искустава, рачуна, и споразума, Жупанчић ста-
 је према проклетом свету као што стаје и према проклетом ~~човеку~~ човеку: Ljubi-
bimo ta prokleti svet!

У крају, да се нашалимо. Зар мало дивног поетског хумора
 примисмо од Жупанчина! Записа једном најчудноватији песник на свету Паскал,
 ово: Ова несрећа људи долази од једне околности: што човек не уме остати
на миру у соби. Уперено је то, ако добро разумемо, против људских страсти.

~~Али религијозност је свагда била и остаће~~

Али, рекли бисмо, ту своју мисао није Паскал рекао са срећном елоквенцијом,
која му је иначе дар и обичај. *Si cette pensée valait la chandelle?* — питамо
се. Ми сматрамо да је далеко већа невоља и кубура, али плоднији и снажнији
резултат: кад неко уме остати на миру у себи, [толико Шекспира је отседао
Жупанчићу али не у себи. Срца немир и главе немир. Испадне из тога напо-
слетку поет. А песме ^{већ} кажу отприлике ово. Остати на миру у себи лепо је, ако
~~хот~~ сувише дуготрајно није. Иначе, стерилна је ^{то} лепота, стерилан је и морал.
Не остати на миру у себи, то је борба да ~~нигде~~ ^{ништа} никада не буде стерил-
но, ни тишина, ни самоћа, ни сиромаштво, ни глад. И да никада нигде не буде
песника који ће са више уметности бити миран у себи, него немиран у себи.

x x
x

Жупанчићу, драги и драгицени савремениче, са пе-
смама Твојим, лакше је било живети — хвала Ти.

Исидора Секулић

Исидора Секулић